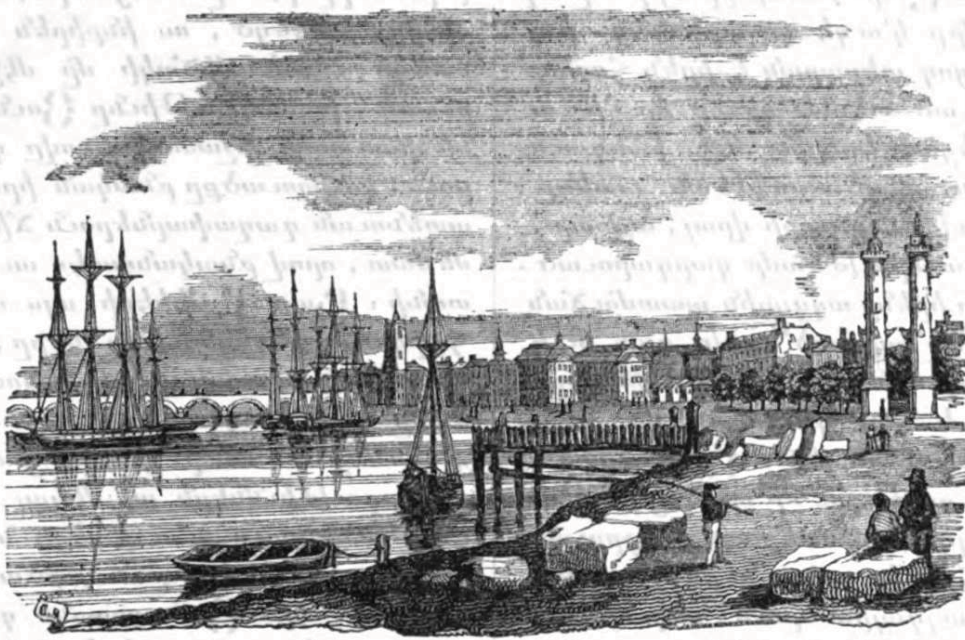

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պորտոյ:

Պորտոյ քաղաքը Ռարիզէն ետքը Պաղղիոյ երեւելի քաղաքներէն մէկն է, մանաւանդ ճարտարութեան ու վաճառականութեանը կողմանէ. անոր համար կ'ուզենք հոս համառօտ տեղեկութիւն մը տալ վրան:

Կ'ըսուի թէ Պորտոյ, որ հին ատեն Պուրտիկալա կ'ըսուէր, Կեսարու աշխարհակալութենէն ալ առաջ կար. ետքը Բաբիլոնոս կայսեր ատեն՝ Լըկորդ Բիւսիտանիոյ մայրաքաղաքն էր զաւ: Գ դարուն վերջերը՝ Սիսիպոս Բ Բաբիլոն ու կողոպտեցին. չորս հարիւր տարի վերջը նոյն բանը անցուցին իրեն Սարակինոսը ու Երմանտայիք: 1152 տարւոյն՝ բոլոր Բիւսիտանիոյ հետ Բիւզընդացի ձեռքն անցաւ, և հենրիկոս Բ ու Լըզուարդ Գ Բիւզընդի թագաւորներուն ատեն իր տարածութիւնն ընդարձակեցաւ. բայց Կարոլոս Ե Պաղղիոյ թագաւորը օտարներու ձեռքէն հանելէն ետքը զանիկայ՝ Պորտոյ սկըսաւ գեղեցկութեամբ զարդարուիլ:

Սիրոնտ գաւառին գլխաւոր քաղաքն է Պորտոյ, և հիւսիսային լայնութեան 44° 50'ն ու արեւմտեան երկայնութեան

2° 54'ն տակ կ'իյնայ: Կառոն գետին երկայնութեանը վրայ նստած է, և փարսախ մը երկայնութեամբ նաւահանգիստ մը կը ձևացընէ, որ 1000 նաւ կ'առնէ: Բայ երկայնութեան վրայ ջրին ափունքը կարգաւ աղուոր շէնքեր շարուած՝ գետին տեսքին վրայ կը նային. իսկ Կառոնն որ դիտեօ՝ լեցուն է ամէն կարգ նաւերով, որոնք ամէն ազգի դրօշակներ կը ծածանեն օդուն մէջ. մէկ կողմանէ ալ արագ արագ ընթացքով կը սահի կ'երթայ. ուր թողունք այն փառաւոր կամրջին տեսարանը, որ թէպէտ գետին ամենէն նեղ տեղը շինուած է, 'ի վերայ այսր ամենայնի 17 կամարի յենած՝ 486 մեդր երկայն է: Գետին յատակին խորութիւնը՝ որ 7-10 մեդր է, մակնթացութիւնը՝ որ գետին ջրերը օրուան մէջ երկու անգամ 4-6 մեդր կը բարձրացընէ, և անոր պատճառաւ եղած սաստիկ յորձանքները՝ որ մէկ մանրերկրորդի մէջ շատ անգամ 3 մեդրէ աւելի կը վազեն, բնականապէս շատ կը դժուարացընէին այս կամրջին շինութիւնը. բայց ճարտարապետը յաղթեց ամէն դժուարութիւն.

ներու ու կանգնեց այն յաղթ շէնքը :
 Վամրջին վրայ կեցած՝ աջ կողմից որ
 նայելու ըլլաս , կը տեսնես հին Պոր-
 տոն , որ նեղ ու անհարթ ճամբանե-
 րով և անկանոն հրապարակներով շի-
 նուած է . անոր դիմացի ծայրը՝ Շար-
 դրոն ըսուած թաղը գեղեցիկ է ու բո-
 լոր քաղաքին մէջ ամենէն աւելի վա-
 ճառականութեան բանուկն է . Վրոմ-
 բէթ ըսուած հին ամրոցին տեղւոյն վը-
 րայ շինուած թաղն ալ շատ աղուոր է .
 բայց ամենէն աւելի փառաւոր թաղը
 Շաբոյ-Սուժ ըսուածն է : Պորտոյ
 ամէն կողմանէ ջրի մէջ է . արևելեան
 կողմէն Վառոն գետն ունի . արևմտեան
 ու հարաւային դին՝ Տըվէզ , Բէօկ ու
 Պէկը ըսուած պզտիկ գետերը . հիւ-
 սիսային կողմը Պուրտ ու յալ գետե-
 րը . և ատենօք ընդարձակ ճահիճներ
 ալ չորս կողմը կը պատէին , որոնցմէ
 մէկ քանին ինչուան հիմա մնացած են :

Վաւահանգստին վրայ՝ կամրջին դի-
 մացը Պուրկոննէի դուռը աչքդ կը հան-
 դիպի , որ գեղեցիկ յաղթական կամար
 մըն է՝ Սուգովիկոս ԺԴ-ին թուանը
 ծննդեանն ատեն շինուած : Պորտոյ ու-
 նի ուրիշ դուռ մըն ալ , որ Սալինիէր
 կ'ըսուի , և ասոր վրան քաղաքին ժո-
 ղովարանն է , որ գոթացի ճարտարա-
 պետութեամբ շիներ են : Վեղեցիկ
 հրապարակներ ալ կան . ինչպէս Բը-
 քունական հրապարակը , որուն տարա-
 ծութիւնը թէպէտ պզտիկ է , բայց
 չորս կողմի եղած աղուոր շէնքերը չքեղ
 տեսք մը կու տան իրեն . Տոֆին ու
 Սուգովիկոս Փիլիպպոս Ա ըսուած հը-
 րապարակները , Օինուց ու Ս . Վեր-
 մանոսի հրապարակները , և այլն :

Վեղեցկագոյն շէնքերուն մէջ ար-
 ժանի են յիշատակութեան մայր եկե-
 ղեցին , որ գոթացի ճարտարապետու-
 թեամբ շինուած է . ասոր ներսը ընդ-
 արձակ է ու փառահեղ , և խիստ չքեղ
 ու զարդարուն խորան մը ունի : Վմա-
 նապէս գեղեցիկ է՝ Վրդր-Տամ ըսուած
 եկեղեցին , որ ատենով Վոմինիկեանց
 վանքի մը մասն էր . այս եկեղեցին
 շինուած է 1707 տարւոյն՝ նոյն վանքին

կրօնաւորներէն Վնդրէաս ըսուած մէ-
 կուն տուած ձևին վրայ . ճարտարա-
 պետութիւնը ազնուական ու կանոնա-
 ւոր է , և դասին մէջ փայտի վրայ կար-
 գաւ սքանչելի դրուագներ կան , որ նոյն
 կրօնաւորը քանդակեր է՝ երեսուն տա-
 րիէն աւելի վրան աշխատելով : Սրիշ
 շէնքերուն մէջ՝ շատ երևելի է թէա-
 տրոնը , որ իր վայելուչ ու ճոխ ճարտա-
 րապետութեամբ և ուրիշ ունեցած
 կատարելութիւններովը Սարոպայի ա-
 ռաջին թէատրոններէն մէկն է . հին
 արքեպիսկոպոսական պալատը , որ մե-
 ծութեամբ չքեղ տեսք մը ունի , և
 հիմա ուրիշ բանի կը ծառայէ . վաճա-
 ռականաց ժողովատեղին , որուն գմբէ-
 թը շատ աղուոր է : Պորտոյի գերեզմա-
 նատեղին ալ , որ քաղաքին մէկ ծայրը
 կ'իյնայ , փառաւոր է , ուր հարուստ
 քաղաքացիք աղուոր ու ճոխ մահար-
 ձաններ կանգնել կու տան :

Հասարակաց գրատուն մը ունի Պոր-
 տոյ , որուն մէջ 110,000 հատոր գիրք
 կայ . հոս Սոնդէներ երևելի բարոյա-
 խօս փիլիսոփային Ճաշէր ըսուած գը-
 րուածքին մէկ օրինակ մը կը պահուի ,
 որուն լուսանցքներուն վրայ ինքն իսկ
 մատենագիրը իրեն գրովը սրբագրու-
 թիւններ ըրած է : Վայ նաև բուսա-
 բանական պարտէզ մը , որ այլասեռ
 բոյսերու համար տերութեան ունեցած
 չորս պարտէզներէն մէկն է . պատկեր-
 ներու հաւաքմունք մը , ու թանգարան
 մը հնութեանց , որուն մէջ ժողոված են
 Պորտոյէն ու իրեն քովի շրջակայ սահ-
 մաններէն ելած շիրիմներն ու խորաքան-
 դակները . աստղաբաշխութեան դիտա-
 րան մը , բնական պատմութեան ա-
 ղուոր թանգարան մը . աստուածաբա-
 նական դասախօսութեան աթոռ մը ,
 բժշկութեան , ուրուագրութեան ու նը-
 կարչութեան դպրոցներ , գիտութեանց ,
 արուեստից ու գեղեցիկ դպրութեանց
 կայսերական ճեմարան մը , բժշկու-
 թեան կայսերական ընկերութիւն մը ,
 ազգային ճարտարութիւնը խրախուսե-
 լու համար ընկերութիւն , ծովային
 ապահովութեան համար ու կրակի

գէմ ընկերութիւն, և ուրիշ շատ գիտնական ընկերութիւններ ու խել մը տեսակ ճեմարաններ : Ս'արդասիրութեան տեղերու կողմանէ՝ խուլ և համերգ վարժարան մը կայ, և այլևայլ անկելանոցներ, որոնք աղքատներուն պիտոյիցը լաւ կը հասնին : Եւրոպայի գեան գուարճութեւ համար 3 թատրունի Պորտոյ ու գեղեցիկ ճեմելիքներ : — Իսկ հնութեան մնացորդներու գալով՝ Վալիենոսի պալատ ըստած ամփիթէատրոնէն քանի մը կամարներ մնացած է, նմանապէս Պաս ըստած դուռը, և այլն :

Պորտոյ՝ իսպան գետին բերնէն քիչ հեռու է, այնպիսի ընդարձակ ու յարմար նաւահանգիստ մը ունի, և Լանկըտոգի ջրանցքին ձեռքով Սիշերկրականին հետ, և Եփրոնտ ու Տորտոնեղ գետերով ալ սահմանակից գաւառներուն հետ հաղորդուելով՝ խիստ յարմար դիրք ունի վաճառականութեան . և իրաւցրնէ ալ բոլոր աշխարհք տարածուած է իր վաճառականութիւնը . որով բնականապէս նաև բազմամարդ է քաղաքը, ու բնակչաց թիւը 120,000¹ կը հասնի : Բաց 'ի իր գործարաններէն ելածէն՝ ինքը դուրս կը խաւրէ հռչակաւոր գինիներ, թէ իրեններէն և թէ Վուէրսի, Բերիկոր երկիրներէն, Ռուսիլեոն նահանգէն, Եւրոպայի բոլորէն, Ֆրոնդինեան ու Պէզիէր քաղաքներէն և Սպանիայէն եկած գինիներէն . նմանապէս իր գաւառին և Բրմանեագ երկրին օգլները, պալենա ձուկը, կանեփ, ռետին, սունկ՝, ցորեն, ալիւր, սալոր . մէկ խօսքով՝ միջին ու հարաւային Վաղղիոյ բոլոր բերքերը, և այլն : Բնգղիացիք, հոլանտացիք, Տանիմարգացիք ու Շուէտները կը բերեն հոս հանքային ածուխ, անագ, կապար, պղինձ, եղան միս, դեղորայք ու համեմունք, ձիւթ ու ամէն տեսակ ատաղձ : Բմերիկայէն ու անոր կղզիներէն եկած վաճառքներն են՝ անգործ ու ճերմակ շաքար, խահուէ, բամբակ, ծխախոտ, լեղակ², գազայոյ

ու ոգելից ըմպելիքներ : — Նարտարութիւնն ալ աղէկ առաջ գացած է Պորտոյի մէջ, որ կ'օգնէ իր վաճառականութեանը . ունի քացախի ու բորակային թթուի գործարաններ, ծխախոտի կայսերական գործարան մը, շաքարի զտարաններ, թղթի գործարաններ, բամբակի, գլխարկի, գուրպայի, մետաղէ հիւսուած թիթեղներու, յախճապակոյ ու շիշերու գործարաններ, և այլն . ոտքի տակ դնելու գորգերու և մոմշորի ձեռագործներ ալ կ'ընէ :

Քաղաքիս մէջ ծնան Լեսոնիոս լատին հին բանաստեղծը, Ս. Պաւլինոս, որ Ե դարուն հարց մէկն է, հռչակաւորն Սոնդէսգիէօ . Պերբէն գրականը, որ շատ աղէկ յարմարացած է իր գրուածքները տղոց վիճակին . դարձեալ Տիւգոյ ու Եանսոնէ Վաղղիոյ աղքատութեւ ժողովոյն անդամները, և Լուդովիկոս ԺԶ^{էն} հռչակաւոր պաշտպանը Տրսէզ, որ ետքը Պուրպոնեանց ատեն՝ իր ճշմարիտ հաւատարմութեանն ու տիրասիրութեանը փոխարէնն առաւ մեծամեծ ու բարձր պատիւներով :

Ամերիկայի գիտին հետքեր :

Բոսչափ հարիւրաւոր տարի բոլոր աշխարհք կը կարծէր թէ Վրիստափոր Վոլոմպոս առաջինը եղած ըլլայ որ Բմերիկա գտեր է . բայց վերջերս գիտնոց մէջ տարակոյս ինկաւ, ու տասնըհինգ տարի մը կայ՝ Ֆոլոմ անունով շուէտ երիտասարդ պատմաբան մը անխոնջ քննութիւններով գտաւ՝ որ Վոլոմպոսէ առաջ Լաբրոպա ու Բմերիկա իրարու հետ հաղորդակցութիւն ունեցեր են : Բոս բանիս վրայ Բազմավիպիս մէջ ուրիշ անգամ յիշատակութիւն ըրած ըլլալով՝, կ'ուզենք հոս քիչ մը աւելի որոշ տեղեկութիւն տալ բանասէր ընթերցողաց :

Ֆոլոմ սոյն վախճանաւ Խալանտա կղզին գնաց, և հոն խել մը Ժ դարու

¹ ՏՃ. Մ'սիւր :

² ՏՃ. Չիլիք :

¹ Տես հտ . ԺԱ, երես 177 :